

ANNA LORENCOVÁ

ŽÁROVÉ HROBY ZE STARÉ BŘECLAVĚ

I.

Otázka plemenného složení starých Slovanů sídlících na našem území stojí stále v popředí zájmů anthropologů; proto máme již řadu zpráv o tělesné povaze těchto našich předků (např. ČERVINKA J. L. a MATIEGKA J., 1925, HAJNIŠ K., 1959, CHOCHOL J.—BLAJEROVÁ M.—PALEČKOVÁ H., 1960, JELÍNEK J., 1953/1954, NIEDERLE L., 1929, PAVELČÍK J., 1953, 1959, aj.). Sledujeme-li datování dosud zpracovaných kosterních nálezů, je nutno konstatovat, že jde vesměs o materiál ze střední a mladší doby hradištní (dělení podle EISNERA J., 1914). Archeologické prameny však prozrazují, že Slované byli v našich zemích usedlí již v 5. století (POULÍK J., 1948, 1950). Anthropologický charakter těchto lidí neznáme. To proto, že své příslušníky spalovali a o žárových hrobech panoval do nedávna názor, že „... nedovolují nám vůbec žádného úsudku o tělesné povaze příslušného lidu ...“ (MATIEGKA J., 1933, l. c., p. 171). V současné době však bylo prokázáno, že, „... anthropologické zpracování lidských žárových pozůstatků je možné a že dává výsledky použitelné k obohacení závěrů jak rázu čistě anthropologického, tak i rázu archeologického a příbuzných vědních oborů...“ (CHOCHOL J., 1958, l. c., p. 577).

Zabývám se proto v této své studii rozbořem a hodnocením kosterních pozůstatků ze žárových hrobů slovanských, neboť je třeba doplnit znalosti o těchto našich předcích.

II.

Materiál k této studii představují kosterní pozůstatky ze třiceti tří žárových hrobů a jednoho žároviště se slovanskou keramikou pražského typu. Byly vykopány v roce 1960 ve Staré Břeclavě za vedení dr. VI. Podborského, který nálezy z hlediska archeologického také zpracoval (PODBORSKÝ V., 1960). Vyslovuji mu díky za poskytnutý materiál.

III.

V pracovním postupu jsem se řídila metodikou, kterou pro zpracování kosterních pozůstatků z hrobů žárových publikoval Chochol (CHOCHOL J., 1958).

IV. Popis kosterních pozůstatků z jednotlivých hrobů

Hrob 1

60 dkg drobných i velkých zlomků lidských kostí, velmi pevných, dokonale spálených. Barva žlutohnědá, na lomu bílá, povrch charakteristicky rozpraskan žářem. Patřily jednomu jedinci. Úplnou kostru netvořily, ale byly mezi nimi zjištěny fragmenty téměř všech součástí kostry (chyběly např. obě pyramidy kostí spánkových, tělo dolní čelisti aj.).

Mozkovna měla slabou až středně silnou stěnu, švy úzké, zcela otevřené. Vnější okraj levého očnicového vchodu okrouhlý, levá kost jařmová drobná, s frontosphenoidálním výběžkem širším a naznačeným proc. marginalis. Alveolární partie horní čelisti nízká, tvořící v obrysu krátký, tupý oblouk, tvrdé patro širší, středně hluboké. Nepoškozená zubní lůžka (po M_1) s normální strukturou, středně prostorná, nasvědčující, že zuby byly v této části dobře zachovány. Chrup trvalý. Obratle krčního úseku páteře velmi gracilní, také těla hrudních obratlů drobná, bez terminálních destiček. Žebra gracilní, relief dobře vytvořen. Lopatky bez mediálního okraje a kaudálního úhlu, fovea glenoidalis malá. Kostí obou končetin poměrně dlouhé, štíhlé, kompakta středně silná, úponový relief dobře vytvořen. Kloubní plochy malé. Volná proximální epifysa humeru a distální radiu, distální epifysa humeru téměř přirostlá. Pánevní kosti srostlé, ale hřeben kosti kyčelní a hrbol kosti sedací volný. Caput a collum femoris srůstají (collum velmi štíhlé), distální epifysa volná, stejně jako obě epifysy tibie.

Kostra střední stavby nedorostlého jedince (juv., asi 16 až 18 let), s největší pravděpodobností dívky.

Hrob 2

93 dkg velkých i velmi drobných zlomků kostí, velmi pevných, většinou dobře vypálených, zbylé pouze zkarbonisované. Barva žlutohnědá (lom bílý), některé zlomky šedobílé až černé (i na lomech). Jednotný charakter — náležely jednomu jedinci. Opět netvořily kompletní kostru.

Mozkovna měla stěnu středně silnou až silnou (v krajině týlní 8 až 11 mm), relief úponový dobře vyznačen. Švy středně široké, na vnější straně dosud dobře patrné, na vnitřní uzavřeny. Pyramidy kostí spánkových masivní. Zlomek frontálního úseku alveolárního výběžku dolní čelisti nese hluboká a prostorná zubní lůžka normální struktury. Obratle středně vysoké, terminální destičky přirostlé. Dlouhé kosti končetin dle větších zlomků robustní stavby, kompakta velmi silná, relief dobře vytvořen. Epifysy zcela přirostlé, jejich spongiosa bez stařeckých změn. Metacarpus I středně dlouhý, jeho distální epifysa rozlehlá.

Zlomky náležely s největší pravděpodobností dospělému muži (maturus).

Hrob 3

28,5 dkg větších až velkých zlomků, pevných, z nichž asi čtvrtina je nedokonale spálených. Všechny pevné. Barva hnědá až černá (i na lomech). Zlomky jsou stejného charakteru — náležely jednomu jedinci.

Mozkovna má dle zlomků silnou stěnu (týlní krajina velmi silná), švy zcela otevřeny, relief svalový středně vytvořen. Postranní výběžky obratlů objemné, terminální destičky obratlových těl přirostlé. Dlouhé kosti dle fragmentů štíhlé, pevné stavby, kompakta středně silná, epifysy rozlehlé, zcela přirostlé; spongiosa hustá, zasahuje hluboko. Úponový relief dobře vytvořen.

S největší pravděpodobností jde o pozůstatky muže, a to zcela dorostlého (adultus).

Hrob 4

Velmi malé množství (3,5 dkg) kostních zlomků rozmanité velikosti, žlutobílé barvy, vesměs dobře vypálených. Pevné. Náležely jednomu jedinci.

Dochovány zlomky mozkovny, jež jsou velmi tenké, s velmi jednoduchými a otevřenými švy, dále zlomky alveolárních výběžků obou čelistí; stav zubních lůžek nasvědčuje, že byly prořezány špičáky, ale nelze zjistit, zda byly prořezány druhé stoličky. Konečně je tu drť dlouhých kostí, jež nelze blíže určit.

Jde o pozůstatky dítěte asi dvouletého (inf. II).

Hrob 5

Velmi malé množství (3 dkg) dokonale spálených žlutobílých a pevných kostních zlomků jednoho charakteru.

Dochovány pouze zlomky mozkovny, tenké, s otevřenými, úzkými švy; lícní výběžek kosti spánkové velice jemné stavby. Dále tělo dolní čelisti, v níž byly úplně prořezány vedle zubů frontálních první trvalé stoličky a první praemoláry; mléčný špičák však byl již vytlačen a trvalý byl při povrchu dásně. Žebra podle zlomků velmi gracilní (nízká a tenká), kompakta dlouhých kostí tenká.

Jde o dítě ve věku 10 až 13 let (inf. III).

Hrob 6

50 dkg kostních zlomků různě velkých. Pevné, celkem dobře vypálené (jen nepatrné množství zkarbonisováno), na povrchu žlutohnědé barvy (lom bílý). Jednoho charakteru — náležely jednomu jedinci.

Zlomky mozkovny těžké, robustní stavby, úponový relief dobře vytvořen. Krajina týlní velmi masivní. Švy užší s jemnými exkursemi, v tabula externa dobře patrné, v tabula interna oblite-rované. Proc. frontosphenoideus jařmové kosti krátký, široký, s proc. marginalis. Dolní čelist střední stavby, zubní lůžka dobře zachována; chrup byl v dolní čelisti patrně kompletní. Zuby byly středně velké, první pravý praemolár měl při kořeni menší afekci. Zubní oblouk v obrysu užší. Fossa mandibularis mělká, skus pravděpodobně mělký.

S největší pravděpodobností jde o zralého jedince (maturus), asi muže.

Hrob 7

Malé množství (21 dkg) kostěných zlomků, pevných, dobře vypálených, žlutobílých, rozmanitě velkých. Náležely jednomu jedinci.

Zlomky mozkovny tenké, s dobře až velmi dobře vytvořeným reliefem. Švy zcela otevřené. Čelo velmi úzké, glabella i nadočnicové oblouky dobře vyznačeny. Linea temporalis v rozsahu čelní šupiny listovitě vyvýšená. Horní okraj očníkový ostrý. Alveolární výběžek horní čelisti velmi nízký, zubní oblouk krátký. Patro hluboké. Zubní lůžko první levé stoličky uzavřené, lůžko pravého vnitřního řezáku se uzavírá. Ostatní zuby v horní čelisti byly dle stavu alveol dochovány. Lícní výběžek kosti spánkové gracilní, tuberculum articulare nízké, jemně modelováno. Obratle: epistropheus velmi gracilní, ostatní obratle drobné, poměrně nízké, terminální destičky přirostlé. Dlouhé kosti podle zlomků velmi štíhlé, krátké, s reliefem velmi dobře vytvořeným. Epifysy zcela přirostlé.

Pravděpodobně malá, ale šlachovitá postava ženy zcela dorostlé (adultus) až zralé (maturus).

Hrob 8

Drobné i větší zlomky o váze 38 dkg, dobře vypálené, jen ojediněle zkarbonisovány. Pevné, světle žlutohnědé barvy. Patřily jednomu jedinci.

Dochovány zlomky mozkovny, velmi tenké, s otevřenými jednoduchými švy. Dle zlomků alveol obou čelistí byla prořezána první trvalá stolička a vnitřní řezáky byly v úrovni povrchu dásní. Zlomky dlouhých kostí končetin velmi gracilní, tenká kompakta, epifysy volné.

Připisují většímu dítěti, asi osmiletému (inf. III).

Hrob 9

Nepatrné množství zlomků dětských žeber a první trvalá stolička. Šlo o dítě nejméně šestileté (inf. III).

K těmto pozůstatkům byly přimíseny zlomky ptačích kostí (dle určení J. Paula).

Hrob 10

50 dkg různě velkých lidských zlomků, pevných, většinou špatně vypálených, šedé až černé barvy (i na lomu). Nepředstavují zbytky celé kostry, chybějí např. obratle. Náležely jednomu jedinci.

Zlomky mozkovny střední stavby s dobře vytvořeným svalovým reliefem (linea temporalis velmi dobře). Švy v tabula externa dobře patrné, v tabula interna se začínají uzavírat. Horní a vnější okraj očníkový po celém průběhu silný, velmi tupý. Poškozená dolní čelist má ostrý vnitřní obrys, trny dolní čelisti dosti vysoké, proc. muscularis ostrý, krátký. Alveoly prostorné, kořeny zachovalých zubů velké. Zubní lůžko pro první levou stoličku uzavřeno. Jinak byl chrup (dle stavu alveol) kompletní v dolní čelisti. V horní čelisti byla prořezána levá třetí stolička. Dlouhé kosti končetin dle zlomků velmi robustní, masivní, kompakta silná, svalový relief dobře vytvořen.

S největší pravděpodobností jde o muže zralého (maturus).

Hrob 11

Malé množství (18 dkg) zlomků nahnědlé barvy (na lomu bílé): pevné, dobře vypálené. Pozůstávají většinou z epifys dlouhých kostí a zlomků obratlů. Nečetné zlomky mozkovny jsou tenké, zlomky dlouhých kostí jsou gracilní stavby s tenkou kompaktní. Epifysy drobné, byly zcela přirostlé, spongiosa jejich i spongiosa obratlů řídká.

Připisují je ženě ve věku pravděpodobně stařeckém.

Hrob 12

Nepatrné množství (4,5 dkg) dobře vypálených zlomků kostí, nahnědlé barvy, pevných. Pozůstávají ze zlomků mozkovny, která byla gracilní, tenkostěnná, s otevřenými švy a ze zlomků čelistí. Dle stavu alveol dosud neprořezala první stolička.

Jde o menší dítě, asi tři až šestileté (inf. II).

Hrob 13

Drobné i větší zlomky lidských kostí (51,5 dkg) dvojího charakteru: jedny jsou dobře vypálené, bílé, poněkud nahnědlé, lehké stavby, druhé jsou velmi robustní, masivní, na povrchu i na lomech hnědošedé až černé. Zlomky obou druhů byly oddělené.

13a (zlomky z popelnice):

Pozůstatky tyto představovaly zlomky kostí lebečních bělavé barvy; jsou tenké, relief slabý, švy jednodušší, zcela otevřené. Pyramida kostí skalní drobná. Oba proc. articulares dolní čelisti velmi jemně modelovány, drobné. Druhý praemolár drobný, neprořezané třetí stoličky jsou osifikovány jen v korunkách. Obratle krční velmi nízké a drobné, zlomky kostí dolních končetin gracilní, s velmi tenkou kompaktnou. Dále je tu množství drobných zlomků, jež je nesnadné přesněji identifikovat.

S největší pravděpodobností jde o pozůstatky dospělé ženy (adultus).

13b (zlomky pod popelnicí):

Fragmenty kostí druhého jedince jsou hnědošedé až černé. Je to malý počet zlomků kostí lebečních, tlustostěnných, masivních; švy začínají srůstat v lamina interna, na vnější straně jsou otevřené. Jsou spíše užší, s hrubými exkursemi. Dále zachován proc. articularis mandibulae, střední stavby, s nižším capitulum mandibulae. Zlomky dlouhých kostí končetin velmi masivní, kompaktní silná. Epifyzy zcela přirostlé, spongiosa nenese známek stáří.

Tyto pozůstatky připisují muži ve věku zralém (maturus).

Hrob 14

Bez kosterních nálezů.

Hrob 15

60,5 dkg různé velikých zlomků kostních, pevných, šedobílých (lom bílý), dobře vypálených.

Zlomky mozkovny slabé až středně silné, relief slabě vytvořen. Švy jsou zavřeny, jen šev lambdový je v tabula externa dobře patrný. Je středně široký, s četnými hrubými exkursemi. Dolní čelist velmi gracilní, nízká, s nízkou větví, obrys shora představoval krátký, širší, ostrý oblouk. Zubní lůžka (v levé polovině čelisti) krátká a drobná, struktura až na druhou stoličku normální, takže zuby v nich byly dochovány. Druhá dolní stolička vypadla infra vitam, protože alveola je ve stavu uzavírání. Lůžko po třetí stoličce je zcela uzavřeno. Obratle gracilní, zvláště krční, dens epistrophei krátký, střední stavby, výběžky kloubní i svalové obratlů drobné, s malými kloubními plochami. Kompaktní dlouhých kostí středně silná, zlomky dlouhých kostí pevné stavby, jejich úponový relief dobře vytvořen. Jsou štíhlé; obě distální epifyzy humeru drobné. Znamky dekalifikace, porositá kostí.

Pravděpodobně žena ve věku zralém až senilním.

Hrob 16

Nepatrné množství (7,5 dkg) kostěných zlomků dobře spálených; barva lehce nahnědlá.

Dochovány zlomky lebečních kostí, velice tenkých; jejich švy jsou jen slabě zoubkovány. Pyramidy kostí skalních velmi drobné, otlučené, pars tympanica kosti spánkové nezakrývá meatus acusticus externus. Kostí končetin dle zlomků drobné (kompaktní lístkovitá), bez epifyzy. Jde o pozůstatky dítěte asi osmiměsíčního (inf. I—II).

Hrob 17

108 dkg kostěných zlomků (asi polovina je kostěná drť) nahnědlé barvy, dobře vypálené, pevné. Z jednoho jedince.

Zlomky mozkovny pevné stavby, silné, zvláště v krajině týlní a mastoidální. Relief silně vytvořen. Švy ve stavu srůstání, v tabula externa dosud patrné, v tabula interna uzavřeny. Jsou široké, s bohatými exkursemi. Zlomky dlouhých kostí končetin nasvědčují robustní stavbě, kompaktní silná, relief dobře vytvořen. Epifyzy zcela srostlé, značně rozlehlé. Znamky porosity.

Asi muž ve věku zralém až senilním (50 až 60 let).

Hrob 18

Zlomky neúplné kostry jednoho jedince; vypálené v různém stupni, všechny pevné. Váha 31 dkg.

Zlomky lebečních kostí nasvědčují spíše robustní stavbě než naopak (tloušťka kostí temenních nad spánkovými šupinami 5 mm). Dlouhé kosti dle zlomků velmi masivní, femur měl pilastr. Kompakta nápadně silná.

Tyto pozůstatky náležely s největší pravděpodobností muži, a to nejméně dorostlému. Horní hranici věkovou nelze udát.

Hrob 19

Velké množství kostěných zlomků rozmanité velikosti (váha 179 dkg), většinou dobře vypálených, pevných, barvy bílé a nahnědlé. Nesporné náležely dvěma jedincům, (4 pyramidy kostí skalních, 3 distální epifysy humeru, 2 base kostí křížových, 2 pravé proximální epifysy tibie atd.). Navzájem pomíseno.

19a. Pozůstatky prvního jedince jsou tmavší (nahnědlé), na povrohu rozpraskané, některé jsou zkarbonisovány. Jsou pevné stavby, spíše robustní při srovnání se zlomky druhého jedince. Pozůstávají ze zlomků téměř všech kosterních součástí.

Zlomky lebečních kostí jsou pevné, těžké a silné, takže lze usuzovat na masivní stavbu lebky. Švy špatně patrné v tabula externa. Čelo dle zachovalých zlomků velmi úzké, nadočnicové oblouky výrazně vytvořeny, pars nasalis široká. Crista frontalis na vnitřní ploše nápadně vysoká a silná. Úponový relief týlní krajiny výrazně vytvořen, lineae temporales lištovitě vyzdvíženy. Levá očníce, kterou bylo možno zrekonstruovat, malá, vysoká a středně široká (hypsikonchní) zaobleně čtverhranná. Horní okraje očnícové krátké, tupé, lehce skloněny dolů. Pravá jařmová kost malých rozměrů, hrubě modelovaná, oba procc. frontosphenoidales jsou široké a vybíhají v proc. marginalis. Čelní výběžek horní čelisti spíše širší, středně dlouhý, nasalia byla nesporně úzká, nos s velkou pravděpodobností středně profilován jak vertikálně, tak i horizontálně. Fossa mandibularis mělká, skus pravděpodobně mělký. Zlomky alveolární partie obou čelistí nesou prostorná lůžka zubní. Proc. articularis mandibulae drobný. Obratle dle zlomků středně vysoké, dlouhé kosti končetin měly velmi silnou kompaktu, relief úponový je velmi dobře vytvořen, na kosti stehenní vysoký pilastr. Epifysy dlouhých kostí končetin rozlehlé (např. humeru, tibie i distál. epifysa kosti lýtkové). Spongiosa řídká. Povrch kostí jeví lehkou osteoporosu.

S největší pravděpodobností jde o muže zralého až senilního, robustní, ale malé postavy.

19b. Kosterní pozůstatky druhého jedince jsou téměř bílé, ale vesměs lehké stavby.

Zlomky mozkovny tenké, relief velmi slabý, švy zcela otevřeny. Dolní čelist gracilní, tvaru krátkého ostrého oblouku, nízká. Lůžka zubní drobná, normální struktury, chrup byl v dolní čelisti kompletní. Proc. muscularis krátký, ostrý, proc. articularis drobný, kloubní hlavička malá, jemně modelovaná. Fossa mandibularis malá, hluboká, což nasvědčuje hlubokému skusu. Lícní výběžek spánkové kosti je velmi jemné stavby. Obratle v hrudním úseku vysoké, kranialní zlomek kosti křížové ukazuje otevřené lineae transversae, hřeben kosti kyčelní nepřirostlý. Klíční kosti velmi jemné stavby. Dlouhé kosti končetin dle zlomků dlouhé, štíhlé, spíše lehké stavby. Kompakta slabší, relief slabě vytvořen. Hlavice kostí velmi štíhlé, zvláště distální epifysa femuru a proximální tibie.

S největší pravděpodobností šlo o ženu asi 20- až 25letou, štíhlé postavy, asi vyšší.

Hrob 20

47 dkg kostních zlomků pevných, hnědobílé barvy, dobře vypálených. Ojedinele se vyskytují zlomky šedé (i na lomech), pouze zkarbonisované.

Zlomky lebečních kostí nasvědčují střední až lehké stavbě mozkovny se slabým reliefem. Švy zcela otevřené, středně široké, s krátkými hrubými exkursemi. Zlomek alveolární partie pravé horní čelisti (I₁ až M₁) svědčí, že zubní oblouk horní čelisti byl úzký a tvořil v obrysu ostrý oblouk. Alveoly jsou spíše drobné, s normální strukturou, dokazující, že zuby zde byly dochovány. Ve frontálním zlomku dolní čelisti jsou zcela uzavřena lůžka obou vnitřních řezáků a uzavírají se lůžko levého řezáku vnějšího. Tyto zuby byly tedy ztraceny infra vitam. Proc. articularis dolní čelisti je gracilní, nízký, capitulum mandibulae velmi drobné a jemné. Obratle krční s dokonale přirostlými terminálními destičkami jsou nápadně drobné. Zlomky dlouhých kostí končetin jsou lehké stavby se slabým úponovým reliefem. Kompakta slabá. Epifysy zcela přirostlé (spongiosa hustá), velmi štíhlé a drobné.

Patrně žena gracilní stavby, dorostlá (adultus).

Hrob 21

103 dkg převážně velkých kostních zlomků, pevných, dobře vypálených. Barva na povrchu světlehnědá, na lomu bílá. Náležely jednomu jedinci.

Mozkovna: Stěna slabá, až středně silná, úponový relief dobře vyznačen (lineae temporales lištovitě). Švy v tabula int. uzavřené, a v tabula ext. se uzavírají, jsou však dosud dobře patrné. Jsou spíše užší, s jemným zoubkováním a malými exkursemi. Čelo velmi úzké, nízké, glabella středně vyzvednuta (st. 2—3 podle Brocy), nadočnicové oblouky dobře vytvořeny v mediálních partiích (u glabellý se stýkají). Očnice (pravá) nápadně gracilní, nízká. Jařmová kost drobná, jemně modelovaná, jařmový oblouk nápadně gracilní, dlouhý. Alveolární partie obou čelistí středně vysoké, oblouk zubní spíše ostrý, krátký. Zubní lůžka — pokud jsou fragmenty zachovány — jsou drobná, normální struktury. Dochovalé zuby (M 3) jsou drobné, s jemnými kořínky, s korunkou na žvýkací straně značně obroušenou. Dolní čelist dle zlomků gracilní, s dobře vytvořeným úponovým reliéfem. Kloubní výběžky krátké s malými, nízkými hlavičkami. Oba jsou modrozeleně zbarvené, na pravém jsou zbytky modrozeleného roztaveného skla. Obratle drobné, nízké, base kosti křížové malých rozměrů. Dlouhé kosti končetin (zachovány velké zlomky) byly štíhlé s jemně modelovanými a nápadně malými epifysami (zcela přirostlé). Úponový reliéf na kostech byl velmi dobře vytvořen (cristae interosseae kostí předloktí i kosti lýtkové zvýšené, ostré, kost lýtková kanelovaná).

Pozůstatky patřily nepochybně ženě ve zralém věku (mat.), drobné, ale šlachovitě postavy.

Hrob 22

Bez kosterních nálezů.

Hrob 23

Bez kosterních nálezů.

Hrob 24

53 dkg lidských kostí, dobře vypálených, hnědobílá barvy, z jednoho individua. Kostra neúplná.

Stavba kostry podle zlomků mozkovny i podle tloušťky kompakty dlouhých kostí končetin střední. Nadočnicové oblouky krátké, ale nápadně vyvýšeny. Alveoly ve zlomcích dolní čelisti otevřené, velmi drobné. Obratle drobné, terminální destičky přirostlé. Epifysy dlouhých kostí přirostlé.

Pohlaví nelze určit, věk nejméně adultus.

Hrob 25

6 dkg dobře vypálených lidských kostních zlomků bílé barvy, stejného charakteru. Pohlaví ani věk nelze určit.

Hrob 26

Bez kosterních nálezů.

Hrob 27

Několik zlomků lidských kostí, nedokonale vypálených, hnědobílé barvy, stejného charakteru. Blíže neurčitelné.

Hrob 28

54 dkg drobné kostěné tříště, hnědobílé barvy, dobře vypálené, z jednoho jedince.

Stěna mozkovny podle zlomků silná, švy na lamina externa volné, na lamina interna uzavřeny. Kompakta dlouhých kostí končetin silná.

Jedinec ve věku zralém, pohlaví určití nelze.

Hrob 29

Několik lidských kosterních zlomků, náležejících pravděpodobně většímu dítěti.

Hrob 30

Malé množství kostní tříště z jednoho individua. Pohlaví ani věk nelze určit.

Hrob 31

Velmi malé množství kostních zlomků, z nichž nelze usuzovat ani věk ani na pohlaví jedince.

Hrob 32

51 dkg lidských kosterních zlomků dobře vypálených, jednotného charakteru. Barva na povrchu hnědavě bílá; z jednoho individua, nekompletní.

Stěna mozkovny slabá, relief nevyznačen. Švy úzké, zcela otevřeny. Sutura sphenoccipitalis volná. Apertura piriformis poměrně široká, na dolním okraji fossa praenasalis. Alveolární výběžek dolní čelisti vysoký, alveoly prostorné, chrup nepochybně trvalý. Proc. muscularis nízký, gracilní. Obratle podle zlomků gracilní, bez terminálních destiček; dokonale zachován epistropheus, který nemá dolní terminální destičku. Dlouhé kosti podle zlomků gracilní, bez epifys.

Dítě asi 10 až 12leté.

Hrob 33

Malé množství kosterních zlomků stejného charakteru, dobře vypálené, bílé.

Podle stavu osifikace obratlů (nesrostlá těla s oblouky) šlo o dítě mladší 3 let.

Žároviště D

51 dkg kosterních zlomků většinou větších; všechny dokonale spálené, pevné, žlutobílé. Náležely jednomu jedinci.

Zlomky lebečních kostí velmi masivní, úponový relief v krajině týlní nápadně silně vytvořen.

Švy v tabula externa lehce patrné, v tabula interna obliterovány. Dlouhé kosti dle zbytků robustní stavby, s výrazně vytvořeným reliefem. Epifysy přirostlé, rozměrné, s rozlehlými kloubními plochami (nápadně např. u prox. epifysy tibie), se známkami stařeckých změn.

Muž asi 50 až 60 let.

Přehled hrobů

Číslo hrobu	Počet jedinců	Pohlaví	Věk	Číslo hrobu	Počet jedinců	Pohlaví	Věk
1	1	♀	juvenis	18	1	♂	nej. adultus
2	1	♂	maturus	19	2	19a ♂	mat. sen.
3	1	♂	adultus			19b ♀	adultus
4	1	dítě	infans II	20	1	♀	adultus
5	1	dítě	infans III	21	1	♀	maturus
6	1	♂	maturus	22	0	—	—
7	1	♀	adultus	23	0	—	—
8	1	dítě	infans III	24	1	?	nej. adult.
9	1	dítě	infans III	25	1	?	?
10	1	♂	maturus	26	0	—	—
11	1	♀	senilis	27	1	?	?
12	1	dítě	infans II	28	1	?	maturus
13	2	13a ♀	adultus	29	1	dítě	inf. II
		13b ♂	maturus	30	1	?	?
14	0	0		31	1	?	?
15	1	♀	mat.-sen.	32	1	dítě	inf. III
16	1	dítě	infans I—II	33	1	dítě	inf. II
17	1	♂	mat.-sen.	žár. D	1	♂	mat.-sen.

V.

Jak jsem vpředu uvedla, je úkolem této studie anthropologický rozbor a zhodnocení kosterních pozůstatků z žárových hrobů se slovanskou keramikou pražského typu. Výsledky, k nimž jsem dospěla, potvrzují názor jiných autorů (např. GRIMM H., 1952, CHOCHOL J., 1958), že toto hodnocení možné je. Do jaké míry je ovšem vyčerpávající, záleží při dnešním stavu metodiky jen na úplnosti a zachovalosti kosterního materiálu. Podle dosavadních prací i mých výsledků lze stanovit některé znaky popisné, což sice k anthropologické charakteristice jedinců nestačí, ale umožňuje určit alespoň pohlaví, věk a stavbu tělesnou. I to je — zvláště v našem případě — přínosem.

Podle nálezné zprávy Podborského pocházejí studované kosterní pozůstatky z 33 žárových hrobů a jednoho žároviště (4 bez kosterních nálezů). Anatomicko-morfologická analýza prokázala, že v nich bylo pohřbeno 32 jedinců. 28 z nich byly pohřby jednoduché, ve 2 případech (hrob 13 a 19) šlo o dvoj pohřby (v jednom

hrobě 2 jedinci). Kosterní pozůstatky obou jedinců z jednoho dvojpořbu (13) byly uloženy zcela odděleně (v popelnici a vedle popelnice), ve druhém případě byly pohromadě a promíseny (19).

Z pohřbených bylo 9 dětí, 9 mužů a 8 žen (6 neurčitelných).

Děti zemřely ve stáří 1 až 13 let, přičemž asi polovina jich byly děti větší, tj. 6- až 13leté.

Z mužů téměř polovina dosáhla věku zralého (30—50 let), dva zemřeli mladší (20—30 let) a tři po 50 letech.

Ženy se dožily věku v průměru nižšího než muži. Většina jich zemřela ve své dospělosti (20—30 let), věku staršího a stařeckého (50—60 a nad 60) dosáhly tři a jen jedna zemřela mladistvá (16—18 let).

Z těchto údajů nemůžeme ovšem vyvozovat závěry ani o poměrném podílu mužů, žen a dětí na pohřebišti, ani o věku, jehož se pohřbení dožili. Jde totiž o malou skupinu jedinců a rozdíly, byť se i zdály velké, nemají v matematickém vyhodnocení významu. Přistupuje tu konečně i ta okolnost, že pohřebiště nebylo prozkoumáno celé (šlo o výzkum záchranný); není tedy vyloučeno, že seskupení studovaných jedinců je náhodné a nemusí představovat reprezentativní vzorek populace zde pohřbené. Dosažené výsledky jsem také z uvedených důvodů nesrovnávala s údaji jiných autorů.

Když sledujeme, jakými vlastnostmi fyzickými se studovaní jedinci vyznačovali (přičemž opět podotýkám, že výsledky mají význam spíše orientační), zdá se, že muži představují skupinu spíše jednotnou než ženy.

Stavba kostry je téměř u všech mužů masivní, až velmi masivní, s úponovým reliefem dobře až velmi výrazně vytvořeným; ve třech případech se vyskytl dokonce pilastr. Tyto znaky nasvědčují ovšem, že postavy byly také robustní a svalstvo šlachovité. Se stejnými výsledky týkajícími se stavby a reliefu kosterního, se často setkáváme u lidských skupin ze starších kulturních období (např. CHOCHOL J., 1958, JELÍNEK J., 1959, a m. j.). Lze je vysvětlit způsobem života, jenž nepochybně vyžadoval tělesné námahy.

Kostry ženské nasvědčovaly postavám velmi gracilním a gracilním až i středně silné stavby. Jejich relief byl asi u poloviny případů slabý, jak všeobecně na ženských kostech bývá, ostatní ženy však měly úponový relief zřetelně vyznačen a dobře modelován.

Podle stavby zlomků dlouhých kostí a výšky obratlů nelze usuzovat na vysoké postavy mužů. Kosterní pozůstatky žen však prozrazovaly, že zde byly vedle sebe postavy jak malé, tak i vysoké.

Z ostatních tělesných znaků, které byly konstatovány ojedinele, stojí za zmínku: u jedné ženy drobné postavy, pravděpodobně malé, bylo velmi úzké čelo; snad by dovolovalo uvažovat o korelaci s úzkou lebkou. U jednoho muže lze oprávněně předpokládat široký kořen nosu a nos středně profilovaný oběma směry. U dvou mužů

pak je možné rekonstruovat nízkou očnici, u jednoho muže a ženy pak očnici vysokou. Alveolární partie horní čelisti byly u tří žen nízké, což nebudí představu vysokých obličejů, jestliže uvážíme, že na výšce obličeje se podílí především horní čelist. Ze stavu zubních lůžek nelze si učinit představu o stavu chrupu, protože alveolární partie byly fragmentární. Konstatuji pouze, že u žen již ve věku dospělém (20—30 let) se vyskytly za života uzavřené alveoly pro vnitřní i vnější řezáky, ve věku pozdějším pak byly infra vitam ztraceny první, druhé i třetí stoličky. U mužů jsem tento stav zubů nepozorovala; ovšem připisovat mu význam nelze. Skus, pokud jej bylo možné sledovat podle utváření hlaviček dolní čelisti a kloubních jamek, byl u čtyřech jedinců (♂ i ♀) mělký, v jednom případě hluboký.

Ze znaků, které jsem výše uvedla, nevyvozuji závěry pro plemennou diagnosu studované skupiny; byly by pouhým předpokladem a neměly by význam.

Konečně je nutné se zmínit o několika pozorováních, jež se týkají pohřbívání těl zemřelých. Při sledování stavu zchovalosti a bližším studiu kosterních zbytků jsem dospěla k názoru, že zkoumané pozůstatky jsou porušeny spíše dodatečnými zásahy po spálení těla nebožtíka než žárem samým. Nasvědčují tomu dobře zchovalé rozmanité drobné a poměrně malé i slabé kosti (např. obratle krční, články prstů, klíční kosti i velké zlomky radiu, fibuly) a velmi fragmentární kosti stehenní, holenní, bederní obratle, křížové kosti, pyramidy kostí spánkových apod. Souhlasím proto s názory jiných autorů (např. CHOCHOL J., 1958), že spálené kosti zemřelých byly před uložením do země roztloukávány.

Do země pak nebyly pozůstatky ukládány kompletní, jak ukázala anatomicko-morfologická analýsa. Při zjišťování, jak se které zlomky v hrobech vyskytovaly, došla jsem k názoru, že před pohřbením jedince nebyly záměrně vybírány pouze určité části koster.

Dále je nutné se zmínit, že kostní zlomky dětí a žen byly dokonale spálené. Pozůstatky kostí mužů byly pak téměř ve všech případech v různém stupni vypáleny: ty součásti kostry, jež mají stavbu lehčí, byly spáleny dobře, součásti masivní byly pouze zkarbonisovány. Usuzovat ze stupně spálení kostí na druh použitého paliva, na jeho množství a výhřevnost nebude možné, pokud nebudou zjištěny jak zbytky neshořelého paliva tak i různé kulturní předměty, žárem zasažené. Jedině analýsa paliva a analýsa termická kulturních předmětů by mohla poskytnout spolehlivé údaje.

Souhrn

V předcházející studii jsem se zabývala anthropologickým rozborem a zhodnocením kosterních pozůstatků z 33 žárových hrobů a 1 žároviště se slovanskou keramikou pražského typu (PODBORSKÝ V., 1961). Pocházejí ze Staré Břeclavě.

Při práci jsem metodicky postupovala podle Chochoła (CHOCHOL J., 1958).

Výsledky: V uvedených 33 hrobech a 1 žárovišti bylo pohřbeno 32 jedinců

(4 hroby byly bez kosterních pozůstatků). Bylo to 9 dětí, 9 mužů a 8 žen (6 neurč.). Děti zemřely ve stáří 1—13 roků (1 × inf. I—II, 4 × inf. II, 4 × inf. III). Z mužů čtyři dosáhli věku zralého (30—50 let), dva zemřeli mladší (20—30 let) a tři po 50 letech. Z žen jedna zemřela mladistvá (16—18 let), čtyři dospělé (20—30 let) a věku staršího a stařeckého se dožily tři.

Stavba kostry u mužů je masivní, až velmi masivní, s úponovým reliefem dobře, až velmi dobře vytvořeným (vyskytoval se i pilastr). Kostry žen byly velmi gracilní až gracilní, i střední stavba se vyskytla. Relief svalový byl asi u poloviny žen slabý, u poloviny pak byl dobře modelován a zřetelně vyznačen.

Utváření dlouhých kostí a obratlů nenavědčovalo vysokým postavám mužů. Kosterní pozůstatky žen však prozrazovaly, že zde byly vedle sebe postavy vysoké i malé.

Ze znaků fyzických, které jsem na studovaném materiálu zjistila, nevyvozují závěry pro plemennou diagnosu vzhledem k jejich malému počtu.

Studované kosterní pozůstatky nebyly v jednotlivých hrobech uloženy kompletní a před pohřbením byly roztlučeny.

LITERATURA

- Červinka J. L. a Matiegka J., 1925: Lebky a kostry z mohyl z doby velkomoravské u Uh. Skalice. *Anthropologie* 3, pp. 97—108.
- Eisner J., 1914: K třídění keramiky hradištní. *Památky archeologické* 26, pp. 164—165.
- Hajniš K., 1958: Sklady antropologické luďnosti z X. wieku n. e. z Libic nad Cidlina v Czechach. *Przeglad antropologiczny* 25, pp. 115—117.
- Chochol J., 1958: Dosavadní výsledky anthropologického rozboru lužických žárových pohřbů z českých zemí. *Památky archeologické* 49, pp. 559—582.
- Chochol J., Blajerová M., Palečková H., 1960: Kostrové pozůstatky slovanského obyvatelstva na Staré Kouřimi. První část — Knížecí pohřebiště „U Libuše“. *Památky archeologické* 61, pp. 294—331.
- Jelínek J., 1952: Slovanský kostrový materiál ze Stěbořic u Opavy. *Časopis Slezského musea v Opavě, serie B — Historica, Opava*.
- Matiegka J., 1933: Vznik a vývoj československého národa po stránce tělesné. *Čsl. vlastivěda* 2, pp. 167—162.
- Niederle L., 1929: Historical records on the type of the ancient Slavs. *Anthropologie* 7, pp. 62—64.
- Pavelčík J., 1949: Kosterní materiál z výkopu ve Starém Městě r. 1948. *Zprávy anthropologické společnosti* 2, pp. 24—31.
- Pavelčík J., 1959: Kosterní materiál ze staromoravského pohřebiště ve Velatinách u Uherského Brodu. *Acta Facultatis Rerum Naturalium Universitatis Comenianae, Anthropologia* 3, pp. 237—246, Bratislava.
- Podborský V. 1961: Staroslovanské žárové pohřebiště ve Staré Břeclavi. *SPFFBU E6* (1961), pp. Poulík J.: 1950: Jižní Morava, země dávných Slovanů. Brno.
- Poulík J. 1948: Staroslovanská Morava. Praha.

ПОГРЕБЕНИЯ С ТРУПОСОЖЖЕНИЕМ ИЗ СТАРОЙ БРЖЕЦЛАВЕ

В предыдущем очерке я занималась антропологическим анализом и оценкой скелетных остатков из 33 погребений с трупосожжением и 1 костра со славянской керамикой пражского типа (Подборски В., 1961). Они происходят из Старой Бржецлаве.

Во время работы я методически действовала по Хохолу (Хохол Й., 1958).

В приведённых 33 могилах и 1 костре было похоронено 32 индивидуума (4 могила была без скелетных остатков). Это было 9 детей, 9 мужчин и 8 женщин.

Дети умерли в возрасте 1—13 гг. (1 × Inf. I—II, 4 × Inf. II, 4 × Inf. III). Из мужчин 4 достигли зрелого возраста (30—50 лет), один умер моложе (20—30 лет) и три после 50-ого года жизни. Из женщин одна умерла в юношеском возрасте (16—18 лет), четыре умерли взрослые (20—30 лет) и более старого и преклонного возраста достигли три женщины.

Сложение скелета у мужчин массивное — очень массивное с мышповым рельефом, созданным хорошо — очень хорошо (встречался и пиластер). Скелеты женщин были очень грациальные — грациальные, и среднее сложение встретилось. Мышповый рельеф был приблизительно у половины женщин слабый, у половины был потом хорошо моделирован и ясно обозначен. Формирование длинных костей и позвонков не свидетельствовало о высоких фигурах мужчин. Однако скелетные останки женщин открыли, что здесь были рядом фигуры высокие и маленькие.

Из физических признаков, которые я на изучаемом материале установила, не выводила я заключения для племенного диагноза, принимая во внимание их небольшое количество. Изучаемые скелетные останки не были в отдельных могилах уложены полами и перед похоронами были расколоты.

DIE BRANDGRÄBER VON STARÁ BŘECLAV

Im vorgehenden wurden die Ergebnisse der anthropologischen Bearbeitung des Knochenmaterials vorgelegt, das in 33 Brandgräbern und in einer Brandstätte mit der frühslavischen Keramik des Prager Typus in Stará Břeclav vorgefunden waren.

Bei der Analyse des Knochenmaterials folgte ich der Methodik, die Chochol empfohlen hat (CHOCHOL J., 1959).

Die Ergebnisse:

Das verbrannte Knochenmaterial stellte Überreste von 32 Individuen dar. Es waren neun Kinder, neun Männer und acht Frauen (6 ♂).

Die Kinder starben im Alter von 1—13 Jahren (1 × Inf. I—II, 4 × Inf. II, 4 × Inf. III). Vier von den Männern erreichten das reife Alter (Mat), zwei das Erwachsenenalter (Ad) und drei Männer starben im reifen bis Greisenalter (Mat — Sen). Eine Frau erreichte das Jugendalter (Juv), vier das Erwachsenenalter (Ad), zwei starben im reifen bis Greisenalter (Mat — Sen) und eine im Greisenalter (Sen).

Nach den erhaltenen Knochenüberresten zu schließen, war der Knochenbau der männlichen Skelette massiv und robust, das Muskelrelief war gut bis mächtig ausgebildet (in drei Fällen kamen Pilaster vor). Frauenknochen waren grazilen bis sehr grazilen, aber auch mäßig starken Baues. Ihr Ansatzrelief war manchmal schwach, manchmal gut ausgeprägt und scharf modelliert.

Aus der Langknochenbildung der Gliedmaßen und aus der Wirbelkörperhöhe läßt sich vermuten, daß die Körperhöhe der beerdigten Männer nicht hoch war; die Frauengestalten waren manchmal klein, aber manchmal auch groß.

Die anthropologischen Merkmale, die ich im Material nur selten feststellen konnte, erlauben keine Schlüsse über die typologische Zusammensetzung der studierten Gruppe.

Die Knochenüberreste der einzelnen Individuen wurden nicht komplet beerdigt und vor der Beerdigung wurden wahrscheinlich zerschlagen.

